

KAPITTEL 4

Skulehaldaren på landsbygda – ein meklar i ei kontaktsone?

Harald J. Krøvel Høgskulen i Volda

Abstract: This article relies on the term 'contact zone', introduced by the American linguist and literary scholar Mary Louise Pratt, in an analysis of the relationship between common people and civil servants in 19th century Norway. It has been argued that the cultural conditions in rural Norway during this period were characterised by a dichotomy between a peasant culture and a civil servant culture (*embetsmannskultur*). Based on an autobiography written by a schoolteacher, Hans Hansson Pällarviken (1798–1863) from Vågå in Nord-Gudbrandsdalen, the term 'contact zone' is used to shed light on the relationship between the two cultures. The teachers in the local school could under certain circumstances – not least through their relationship with the vicar – stand in an intermediate position between the two cultures, and could thus play the role of mediators or brokers between the two cultures. The study has shown that the term 'contact zone', in combination with the term 'broker', can shed light on and provide a better understanding of social and cultural conditions in a dynamic period of change in Norwegian history during the 19th century.

Keywords: contact zone, brokerage, cultural history, educational history, autobiography, cultural hybridity

Innleiing

Den amerikanske språk- og litteraturforskeren Mary Louise Pratt lanserte på 1990-talet omgrepet «kontaktsone» for å analysere møte mellom ulike kulturar. Med kontaktsone meiner ho «social spaces where cultures meet, clash, and grapple with each other, often in contexts of highly asymmetrical relations of power».¹ Utgangspunktet for Pratt er fjernt både i tid og rom frå det som er tema i denne artikkelen: norsk kulturhistorie på 1800-talet. Vi er i det tidlegare inkariket i dagens Peru tidleg på 1600-talet, der Felipe Guaman Poma de Ayala skreiv eit 1200 siders langt brev til kong Filip 3. av Spania. Brevet, som også inneheld mange teikningar, vart gjenoppdaga i Det Kongelige Bibliotek i København i 1908. Innhaldet i brevet var dels spansk, dels på det innfødde språket quechua. Pratt nyttar denne kjelda til å analysere møte mellom ulike kulturar, den spanske erobrarkulturen og kulturen til inkaene i perioden etter oppdagingane.

Utgangspunktet for denne artikkelen vil vere møte mellom embetsmanns- og bondekulturen som gjorde seg gjeldande i Bygde-Noreg på 1800-talet. Siktemålet vil ikkje vere å samanlikne den kulturelle todelinga som prega det norske bygdesamfunnet på 1800-talet med kulturmøtet mellom inkaene og dei spanske erobarane, men å drøfte om analysereiskapane som Pratt nyttar, har overføringsverdi til norske samfunnsforhold på 1800-talet. Fokuset vil særleg liggje på aktørar som har ein mellomposisjon i forhold til to kulturelle motpolar, og her vert skulehaldaren vurdert som ein sentral figur. Men først litt om analysen til Pratt av teksten til Felipe Guaman Poma de Ayala og bruken hennar av omgrepet kontaktsone.

Transkulturasjon og kontaktsone

For Pratt står aktøren Felipe Guaman Poma de Ayala fram med ei form for sosiokulturell kompleksitet som kjenneteiknar forholda i ei kontaktsone.² Han var ein innfødd frå Andesfjella som hevda han kunne føre røtene sine attende til eit adeleg opphav i inkasamfunnet. Samstundes hadde han – i alle fall til ein viss grad – tileigna seg kristendommen. Pratt trur han kan ha vore tilsett i den spanske administrasjonen, enten som tolk, skrivar eller assistent i det spanske skatteinnkrevjingsapparatet. Teksten han adresserte

1 Pratt 1991: 34

2 Pratt 1991

til den spanske kongen, var skriven både på spansk og språket til inkaene. Illustrasjonane til teksten er også prega av både europeisk kultur og trekk frå inkakulturen. Medan sjøve biletsjangeren må karakteriserast som europeisk, representerer den romlege symbolismen i materialet verdiar knytt til kulturen i Andes-området. Pratt fangar dette mangfaldige og motsetnadsfylte uttrykket i omgrepet transkulturasjon.³ Dette omgrepet vart på 1900-talet teke i bruk i etnografien og antropologien som nemning på ein prosess der personar som høyrde heime i ei underordna eller marginal gruppe, skapte ulike kulturprodukt av råmateriale som tilhørde og vart overført frå den dominerande kulturen. Gjennom vektlegginga av det kreative og skapande innslaget i prosessen stod omgrepet transkulturasjon i opposisjon til dei meir reduserande omgrepa akulturasjon og assimilasjon. Medan dei underordna gruppene knappast kunne kontrollere kva som sprang ut av den dominerande kulturen, kunne dei kontrollere kva element som vart tekne opp i deira eigen kultur, gjennom å velje å ta i bruk visse element og sjå bort frå eller utelukke andre.

Ifølgje Pratt er transkulturasjon som fenomen noko som høyrer til kontaktsona mellom to kulturar. Pratt si tilnærming har særleg fokus på tekstar. Sentralt står det ho kallar autoetnografiske tekstar, som ho definerer som tekstar der folk prøver å skildre seg sjølv ved hjelp av representasjonar andre har skapt av dei.⁴ Ofte er desse tekstane konstruerte som responsar på, eller går i dialog med, tekstar som definerer dei sjøve som «dei andre» innanfor den dominerande kulturen. På denne måten representerer slike tekstar eit selektivt samarbeid med den dominerande kulturen. Samstundes kan dei innehalde meir eller mindre open opposisjon, t.d. i form av parodiske framstillingar av dei styrande. Pratt peikar på at desse autoetnografiske tekstane ofte markerer introduksjonen av marginale grupper i skriftkulturen til den dominerande gruppa eller samfunnseliten.

Dei to kulturane og kontaktsoner i Noreg på 1800-talet

Sjølv om avstanden til Sør-Amerika på 1600-talet er stor, kan det vere verdt å undersøkje om ikkje perspektiva som ligg i omgrepet kontaktzone, også kan overførast til landsbygda i Noreg på 1800-talet. Det norske samfunnet

3 Pratt 1991: 36

4 Pratt 1991: 35

i denne perioden har gjerne vore analysert med utgangspunkt i den såkalla tokulturmodellen, der embetsmannskulturen stod mot den talmessig dominerande bondekulturen.⁵ Som makthavarar i den nye norske staten sat dei fåtalege embetsmennene etter 1814 i styringsposisjonar spreidde utover landet, som ei tynn hinne, slik Jens Arup Seip har formulert det.⁶ På sentrale livsområde som språk, levkår, materiell kultur og bokleg lærdom skilte embetsmennene og familiane deira seg relativt klart frå bondesamfunnet i norske bygder. Denne kulturelle avstanden var truleg også grunnlag for utviklinga av eigne kulturelle identitetar, noko som har gjeve opphav til forståinga av det norske samfunnet på 1800-talet som eit kløyvd samfunn. Med tanke på Pratts omgrep kontaktzone er det også avgjerande at forholdet mellom representantar for dei to kulturane var eit tydeleg asymmetrisk forhold. Embetsmennene representerte statsmakta og styrte lokalsamfunna på vegner av statsmakta også i tida etter 1814, slik dei hadde gjort det under eineveldet. Den politiske og rettslege dominansen til embetsmennene er opphavet til det Seip har kalla embetsmannsstaten i perioden 1814–1884. Berre langsamt erobra bøndene makta på nye politiske arenaer på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Til grunn for denne kontinuiteten i makta til embetsmennene låg den politiske, sosiale og kulturelle kapitalen som dei rådde over i utgangspunktet, og som m.a. omfatta både utdanning, administrativ kompetanse og bokleg lærdom i vidare forstand.

I møte mellom kulturar – innanfor det Pratt kallar kontaktsona – kan det vere særleg interessant å analysere aktørar som står i ein mellomposisjon. Pratt framstiller Felipe Guaman Poma de Ayala nettopp som innehar av ein slik mellomposisjon, og denne typen aktørar kan spele rolla som meklar mellom to kulturar innanfor ei kontaktzone. I denne artikkelen vert skulehaldarane i dei norske bygdesamfunna i første halvdel av 1800-talet vurdert som moglege meklarar mellom to kulturar, embetsmannskulturen og bondekulturen, og siktemålet vil vere å sjå om omgrepa og tilnærminga som Pratt opererer med, kan betre forståinga vår av rolla til skulehaldaren i denne perioden. Til denne undersøkinga har eg valt å rette blikket mot ein skulehaldar som verka i åra fram mot midten av 1800-talet i Vågå prestegjeld i Gudbrandsdalen. Hans Hansson Pillarviken (1798–1863) skreiv sin eigen sjølvbiografi, og det er målsetjinga mi å analysere denne sjølvbiografien med utgangspunkt i dei teoretiske perspektiva til Pratt.

5 Om denne tokulturmodellen og tokulturlæra: sjå Hyvik 2016 og Rian 2003: 94 f.

6 Seip 2010: 62

Før midten av 1800-talet hadde dei færraste omgangsskulelærarane i norske bygdesamfunn utdanning utover den dei sjølve hadde tileigna seg i allmugeskulen, bortsett frå litt opplæring av presten. Rolla som omgangsskulelærer var i lovverket tydeleg knytt opp til ein identitet forankra i bondesamfunnet og bondekulturen. I samband med opprettinga av obligatorisk allmugeskule på landsbygda i Noreg vart det i den såkalla plakaten frå 1741 understreka at skulehaldaren skulle vere «Landets Levemaade og Kost bevandte».⁷ Grunngevinga var i første rekkje praktisk. Omgangsskulelæraren måtte ta til takke med maten han fekk servert rundt om på gardane han underviste på. Kanskje var det også ein pedagogisk tanke bak: at dei unge elevane skulle få opplæring av representantar frå deira eigen kultur. Den låge løna til skulelæraren gjorde uansett at ein knappast kunne rekruttere andre enn bygdefolk inn i rolla som skulehaldar.

Bakgrunnen for etableringa av obligatorisk allmugeskule på landsbygda kring 1740 var religiøs. Det sentrale tiltaket var uttrykk for statspietismen som dominerte hos dei styrande på denne tida, frå pietistkongen sjølv, Kristian 6., og nedover i det dansk-norske embetsverket.⁸ Skulen hadde i første rekkje eit religiøst formål og eit religiøst innhald. Å lære å lese var berre ein grunnleggande reiskap for å kunne tileigne seg Bibelen og andre religiøse skrifter. Dette innebar at det var presten som fekk ansvaret for skulen innanfor sitt embetsdistrikt, ei ordning som varte ved til siste halvdel av 1800-talet. Skulevesenet var såleis forankra i to ulike delar av det sosiokulturelle landskapet i Noreg tidleg på 1800-talet. Skulen hadde ein fot i embetsmannsmiljøet, ein i bondesamfunnet. Det låg derfor til rette for ein relasjon mellom presten og skulehaldaren som både var stands- og kulturoverskridande. Denne relasjonen var ofte avgrensa både i varigheit og djupne. Mange av skulehaldarane slutta tenesta etter å ha fungert som omgangsskulelærer i sju år, den tenestetida som kravdest for å sleppe militærtjeneste. Men i meir sjeldne tilfelle kunne forholdet mellom prest og lærar også verte ein personleg relasjon som gjerne gav livet til ei ung lærarspire ei ny retning. Det er i første rekkje mellom desse sistnemnde ein finn dei som kan karakteriserast som meklarar.

7 *Placat og nærmere Anordning angaaende Skolerne paa Landet i Norge (...) den 5te Maji 1741e*, § 5. Kirkehistorisk arkiv ved Norsk Lærerkademi, <http://www.fagsider.org/kirkehistorie/lover/indexlover.htm>.

8 Thuen 2017: 18

Hans Hansson Pillarviken – ein meklar i ei kontaktsone?

Etter sjølvbiografien han skreiv mot slutten av livet, var Hans Hansson fødd på garden Pillarviken i Vågå 15. mars 1798.⁹ Pillarviken ligg ved Lalm i Ottadalen, som på denne tida tilhørde Sel anneks i Vågå prestegjeld. Foreldra var Hans Olsson og Marit Kristensdotter, og han vaks opp saman med fleire søsken på den vesle garden i Sel.¹⁰ Allereie i 1813/14 tok han til som omgangsskulelærer i Heidalen, eit anneksokn i Vågå. Først hausten 1814 gjennomførte han prøva for skulehaldarstillinga, og fram til 1822 var han omgangsskulelærer i Sel. Etter ein periode som skulehaldar i Kvam anneksokn, Fron prestegjeld, vende han tidleg på 1830-talet attende til Sel og Vågå. Her skulle møtet med soknepresten Hans Peter Schnitler Krag (1794–1855) få stor betydning for Hans Hansson. Krag brann for skulesaka, og han klarte å etablere ein fastskule i Vågå på midten av 1830-talet.¹¹ Pillarviken let seg inspirere av Krag til å starte sin eigen fastskule i Sel, og han fekk også økonomisk støtte frå Krag i denne saka.¹² Pillarviken var såleis ikkje ein typisk skulehaldar, og han utmerkte seg også ved andre boklege syslar, m.a. som salmediktar. Etter at presten Krag forlet Vågå i 1842, hadde Pillarviken ulike stillingar i det lokale skulevesenet, til dels også som huslærer.

Antropologen Eric Wolf har definert kulturelle meklarar (*cultural brokers*) som «groups of peoples who mediate between community-groups in communities and nation-oriented groups which operate through national institutions».¹³ I utgangspunktet synest denne forståinga av meklarrolla å høve godt på Hans Hansson Pillarviken, og for så vidt også andre skulehaldarar i perioden. Ein skulehaldar var gjennom oppveksten tydeleg forankra i lokalsamfunnet («community»), samstundes som han i rolla som lærar hadde nær kontakt med ei gruppe som opererte gjennom nasjonale institusjonar. Embetsmenn var ei gruppe som nærast per definisjon verka gjennom nasjonale institusjonar, og kontakten med presten – ei av dei mest sentrale embetsgruppene i denne perioden – gjer det rimeleg å vurdere skulehaldaren som ein meklar. Ja, gjennom skulehaldarrolla var

9 Sjølvbiografien føreligg som upublisert manus (20 s.) i privatarkivet etter Hans Hansen Pillarviken ved Statsarkivet i Trondheim. For dateringa av sjølvbiografien, sjå Hougen 1940: 351.

10 Folketeljinga for Vågå prestegjeld 1801. Digitalarkivet.

11 Hougen 1940: 372

12 Hougen 1940: 375

13 Wolf 1956: 1075f, referert i Lindquist 2015.

Pillarviken og andre omgangsskulelærarar sjølve ein del av skulen som nasjonal institusjon, samstundes som dei gjennom den praktiske skulekvardagen forholdt seg til det bygdesamfunnet dei levde i.

Sjolv om skulehaldaren kan karakteriserast som ein meklar i snever forstand, avgrensa til skulen som institusjon, er vi først og fremst interessert i å vite om han også kan forståast som ein meklar i breiare forstand, i møtet mellom den hegemoniske embetsmannskulturen og den lokale bondekulturen. Det vil her vere sentralt å fange opp kva informasjon som vart formidla gjennom meklarrolla utover det som hadde med skule og opplæring å gjere. Det er lett å tenkje seg at denne informasjonen eller kunnskapen kan dreie seg om bokleg lærdom, at skulehaldarar som Pillarviken gjennom si meklarrolle kunne spreie bokleg lærdom innanfor sine lokalsamfunn. Pillarviken var ein lesande bonde. I sjolvbiografien sin fortel han om korleis han allereie som barn las religiøs litteratur som fanst i heimen, og den boklege interessa synest å ha følgt han gjennom heile livet. Som så mange andre skulehaldarar i denne perioden var han langt på veg ein autodidakt. Etter at fastskulen hans i Sel hadde vorte avvikla tidleg i 1840-åra, skipa han til møte for unge og gamle i den tidlegare fastskulen.¹⁴ På slike tilstellingar må ein tenkje seg at det har vore formidla bokleg lærdom frå elitekulturen, men også lokalt segnstoff og bygdehistorier. Slike møte mellom skulehaldarar av Pillarviken sin type og eit utval av interesserte bygdefolk må kunne karakteriserast som sentrale kultur møtearenaer i bygdesamfunnet på 1800-talet.

Men ei todeling i folke- og elitekultur når det gjeld bokleg danning er sjølvsagt ei grov forenkling. Ikkje minst har Jostein Fet sine granskingar frå Nordvestlandet vist at bøndene hadde bøker i heimane, dei var lesande bønder. Som nemnt fortel Pillarviken sjolv at han som barn kunne lese religiøse skrifter i heimen, og i røynda var det nettopp religiøs litteratur som dominerte i bondeheimane på 1700- og første del av 1800-talet.¹⁵ Sjolv om ein må ta omsyn til at det fanst ulike religiøse impulsar, vil det nok vere verdsleg kultur i tilknytning til fag som naturfag og historie at formidlingsaspektet ved verksemda til Pillarviken hadde si mest fornyande kraft. Slike fag hadde også ein sentral plass i fastskulen til Krag, som kom til å stå som eit førebilete for Pillarviken. På denne måten kom både Pillarviken

¹⁴ Hougen 1940: 378

¹⁵ Fet 1995: 254

og Krag til å føregripe den faglege vendinga mot undervisning i verdslege emne som først og fremst kom med skulelova i 1860.¹⁶

Formidlinga av kultur gjekk likevel ikkje berre ein veg, frå eliten til folket. Pillarviken var ein av kontaktpersonane til Peter Chr. Asbjørnsen då han samla inn eventyr og segner i Gudbrandsdalen på 1840-talet.¹⁷ Slik kom han til å formidle folkekultur til representantar for embetsmannseliten, som tok til å interessere seg for kulturelle drag hos bygdefolket, i tråd med «oppdaginga» av folket under nasjonalromantikken.¹⁸ Pillarviken gjekk såleis inn i ei typisk meklarrolle, der framande trekk ved den lokale kulturen vart omsett og overført til den hegemoniske elitekulturen. På eiga hand tok Pillarviken dessutan til å samle inn viser på bygdemål.¹⁹ Om ikkje dette vart gjort med tanke på vidareformidling til representantar for embetsmannskulturen, viser det i alle fall prov på ei distansert og tvitydig haldning til element i bondekulturen.

Ein kan også kaste lys over karakteren til meklarrolla ved å sjå på det nettverket Pillarviken som aktør var ein del av. I sjølvbiografien hans får relasjonane til dei ulike prestane ei sentral rolle, og det er tydeleg at forholdet til presten betydde mykje for han. Både sjølvbiografien og den bevarte brevsamlinga etter Pillarviken viser dessutan at han i stor grad dyrka relasjonar med personar som var i ein liknande posisjon som han sjølv, dvs. personar som hadde ei tvitydig sosial og kulturell orientering knytt til skulesektoren. Pillarviken hadde såleis nært samkvem med andre personar av bondeopphav i krinsen kring presten Krag i Vågå. Dei fremste mellom desse var brørne Hougen – Fredrik, Paul og Engebret, som alle tok lærarutdanning ved Klæbu seminar etter hjelp og støtte av Krag. Det er sjølv sagt ei rekkje kjeldekritiske problem knytt til både graden av sjølvrepresentasjon og ein sannsynleg skeiv sosial balanse i kjeldematerialet, men det er likevel ein lokkande tanke at ein gjennom desse egodokumenta (sjølvbiografiske notat og brev) får eit inntak i sentrale aktørar og nettverk som verka i ei typisk kontaktzone på den norske landsbygda i første halvdel av 1800-talet. Aktørane i denne kontaktsona er bundne saman dels av horisontale band mellom evnerik bygdeungdom med interesse for skulen, dels av vertikale band til representantar frå den dominerande embetsmannskulturen, i

16 Thuen 2017: 65

17 Hougen 1940: 385

18 Sørensen 2001: 168, 91 ff.

19 Hougen 1940: 410

første rekkje opplysningsprestar av Krag's kaliber. I denne konfigurasjonen framstår aktørane som meklarar mellom to kulturar.

Sjølvbioigrafien til Pillarviken – eit produkt av ei kontaktsone?

Pratt sin bruk av kontaktsone-omgrepet tek først og fremst utgangspunkt i tekstar, meir spesifikt det ho kallar autoetnografiske tekstar. Hans Hansson Pillarviken skreiv mot slutten av livet ein tekst der han fortalde om livet sitt som skulehaldar i Nord-Gudbrandsdalen i første halvdel av 1800-talet. Kan ein karakterisere sjølvbioigrafien til Pillarviken som ein slik autoetnografisk tekst, og kva fortel det i så fall om posisjonen til skulehaldaren i den norske omgangsskulen i første halvdel av 1800-talet?

Som sjanger er sjølvbioigrafien gjerne oppfatta som eit borgarleg kulturuttrykk, langt frå kvardagslivet til bønder. Frå byrjinga av 1800-talet var det særleg kvinner og menn frå embetsmannssjiktet i Noreg som var aktive i utforminga av ulike personlege tekstsjangrar, mellom dei sjølvbioigrafiar.²⁰ Sjølv om Jostein Fet har avdekt ein mangfaldig skriftkultur hos bønder og allmuge på 1600-, 1700- og tidleg 1800-tal, er det i første rekkje annalar, dagbøker og brev som utgjer det ein kan kalle ego-dokumenta frå det gamle bondesamfunnet.²¹ Dei typiske bondeannalane og bondedagbøkene har i liten grad eit personleg og sjølvcentrert innhald, men legg meir vekt på ytre, praktiske forhold som vår og gardsdrift.²² Den svenske historikaren Britt Liljewall har hevda at sjølvfokuset i sjølvbioigrafiar var eit framandelement i bondekulturen fordi det braut med den kollektive karakteren til det gamle bygdesamfunnet.²³ At Pillarviken tok i bruk denne sjangeren, kan derfor tolkast som eit uttrykk for at han hadde tileigna seg eit kulturelt element som ganske klart var knytt opp til elitekulturen i samfunnet. Bruken av sjølvbioigrafien som sjanger var likevel ikkje eit enkelt spørsmål for Pillarviken. Vi har bevart delar av korrespondansen mellom Pillarviken og vennen Engebret Hougen, og dette materialet kastar nærare lys over prosessen kring utforminga av den sjølvbioigrafiske skissa til Pillarviken. I brevet Pillarviken sende til Hougen saman med sjølvbioigrafien i september 1857, bad såleis Pillarviken om at teksten ved eventuell publisering ikkje måtte

20 Gimnes 1998: 16

21 Fet: 2003

22 Fet 2003: 141

23 Liljewall 2002: 210 f.

vere skriven i hans namn: «jeg ingenlunde vil at der skal tales i mit Navn, eller som om jeg selv skulde fortælle om mig, men at en Anden fortæller om mig af sit Eget».²⁴ Pillarviken overlet då også til Hougen å fylle ut den delen av forteljninga som gjaldt tida då dei to stod kvarandre nærast, dvs. perioden då dei begge tilhørde krinsen rundt sokneprest Krag i Vågå. Det synest klart at Pillarviken ønskte at Hougen skulle skrive biografien i sitt namn. Mykje tyder såleis på at Pillarviken hadde eit ambivalent forhold til teksten han hadde skrive, og statusen til teksten som sjølvbiografi er då heller ikkje eintydig. Snarare enn ein sjølvbiografi i streng forstand er det snakk om eit sjølvbiografisk notat som er meint som grunnlag for ein biografisk tekst.

I brevet til Hougen understrekar Pillarviken at det i sjølvbiografien «ikke [er] lagt den aller mindste Vind paa hverken Stiil, Ord eller Sammenhæng».²⁵ Det er likevel ikkje noko ved språkføring eller formelle trekk ved teksten som spesifikt peikar attende på kulturelle trekk ved bondesamfunnet. Teksten har dermed ikkje den samansette karakteren som Pratt finn i sine autoetnografiske tekstar, sjølv om nærare analyse av ordval, grammatikk og ortografi sjølv sagt kan avsløre trekk som kan knytast til Pillarviken sin sosiale og kulturelle bakgrunn. Samanlikna med teksten som Felipe Guaman Poma de Ayala stilte til spanskekongen, er det grunn til å tru at sjølvbiografien til Pillarviken er eit meir eintydig produkt i kulturell forstand.

No er likevel ikkje sjølvbiografien berre ein borgarleg sjanger, men også i høgste grad eit litterært formuttrykk av religiøs karakter. Fleire vil såleis peike på verket *Bekjennelser* til den kristne teologen og filosofen Augustin (354–430) når ein skal søkje opphavet til den sjølvbiografiske sjangeren i den vestlege verda.²⁶ I Noreg skreiv Hans Nielsen Hauge (1771–1824) fleire tekstar med sjølvbiografisk innhald som både femna om det ytre livet hans og den særeigne religiøse utviklinga han gjennomlevde.²⁷ Pillarviken tilhørde sjølv det haugianske miljøet i Nord-Gudbrandsdalen, og det er ikkje usannsynleg at han kan ha kjent til desse skriftene. Som vi snart skal sjå, dreier også mykje av Pillarviken sin sjølvbiografi seg nettopp om rivinga mellom religiøse og verdslege aspekt ved livet, der den indre, religiøse utviklinga

24 Brev frå Hans Hansson Pillarviken til Engebret Hougen, datert 20. september 1857. Personalialokalialia 362–371. Statsarkivet i Trondheim.

25 Brev frå Hans Hansson Pillarviken til Engebret Hougen, datert 20. september 1857. Personalialokalialia 362–371. Statsarkivet i Trondheim.

26 Gullestad 1996: 19; Kondrup 1982: 35; Gimnes 1998: 14

27 Molland 1979: 52 f.

får etter måten stor plass. I teksten legg ikkje Pillarviken skjul verken på personlege veikskapar, syndefull åtferd eller livskriser av sjeleleg og religiøs karakter. Det verkar såleis sannsynleg at den kristne vedkjenningslitteraturen utgjer noko av bakgrunnen for sjølvbiografien til Pillarviken.

I forlenginga av Liljewalls resonnement må ein registrere at den religiøse sjølvbiografien, i vel så stor grad som den borgarlege, strir mot den kollektive karakteren som gjerne vert tilskrive bondesamfunnet. På den andre sida er det ikkje urimeleg at den inderleggjeringa og individualiseringa som pietismen representerte frå 1700-talet og utover, skapte rom også i bondesamfunnet for eit individuelt uttrykk som den religiøse sjølvbiografien.

Maktutøving i kontaktsona

I sin omtale av autoetnografiske tekstar framhevar Pratt at forfattaren av slike tekstar prøver å skildre seg sjølv og sin eigen bakgrunn ved hjelp av representasjonar skapte av andre.²⁸ Dersom ein kan vurdere sjølvbiografien til Pillarviken som ein slik type tekst, må ein kunne forvente at sjølvbiografien vil innehalde representasjonar av bønder og omgangsskulelærarar som er skapte av embetsmannseliten eller embetsmannsstaten. I denne samanhengen er det viktig å peike på at Pillarviken i sjølvbiografien i stor grad knyter sitt liv til prestar. Han fortel om møte med ei rekkje prestar i ulike fasar av livet, frå møtet med prosten i Gudbrandsdalen, Broch, på garden Tolstad i samband med prøva Pillarviken måtte gjennomføre for å kunne ta til som ung skulehaldar i 1814, til møtet med presten Krag tidleg i 1830-åra.²⁹ Gjennom den vekta han legg på relasjonen til presten, reproduserer han på sett og vis biletet av seg sjølv som undersått i embetsmannsregimet, samstundes som han langt på veg stadfestar relasjonen prest–skulehaldar som sjøelve navet i drifta av allmugeskulen. Dei asymmetriske tilhøva vert såleis indirekte tematisert i sjølvbiografien.

Makt er i det heile eit sentralt aspekt ved det som Pratt definerer som ei kontaktzone.³⁰ I tillegg til det som er nemnt ovanfor om maktspektet ved representasjonar i teksten, kan også autoetnografiske tekstar tematisere makt i form av skjult eller open opposisjon. Finn ein noko slikt i sjølvbiografien til Pillarviken? No må det opplysast at den sjølvbiografiske teksten

28 Pratt 1991: 35

29 Pillarvikens sjølvbiografi. Personalialokal 362–371. Statsarkivet i Trondheim.

30 Pratt 1991: 35

til Pillarviken – i motsetning til t.d. skriftstykket som Felipe Guaman Poma de Ayala adresserte til den spanske kongen Filip 3. – ikkje er stilt til styresmaktene. Pillarviken vona at sjølvbiografien skulle publiserast i *Illustreret Nyhedsblad*, som i perioden 1851–1866 var redigert av den tidlegare sambygdingen hans, Paul Botten-Hansen.³¹ Denne epoken rundt 1850 var allment prega av aukande publiseringsaktivitet, og dette gjaldt også blad og tidsskrift knytt til allmugeskulen. Den kjende folkeopplysaren Ole Vig tok såleis tidleg på 1850-talet til å gje ut *Den norske Folkeskole*, eit månadsblad for skulen, i tillegg til at han redigerte opplysningsbladet *Folkevennen*.³² Pillarviken hadde kontakt med Vig gjennom vennen Engebret Hougen, som på si side spelte ei rolle i dei organisasjonsframstøytane som samla norske lærarar på denne tida.³³ Inngangen til 1850-åra var ei dynamisk tid for den norske lærarstanden, der seminarutdanna lærarar stilte seg i brodden for å skipe organisasjonar som målbar interessene til lærarane. Det er først og fremst på denne bakgrunnen sjølvbiografien til Hans Pillarviken bør forståast, som eit forsøk på å gjere si historie gjeldande i ein formande fase av norsk skulehistorie. Men kanskje hadde også den sjølvbiografiske teksten ein meir prosaisk bakgrunn. I eit brev til Engebret Hougen datert 24. mai 1856, knappe halvanna år før han sende over sjølvbiografien til vennen og den tidlegare sambygdingen sin, hadde Pillarviken fortalt at han hadde planar om å søkje Stortinget om pensjon etter eit langt liv som lærar.³⁴ Ein biografi publisert i eit offentleg tidsskrift kunne nok tene Pillarviken si sak her.

Med denne bakgrunnen for sjølvbiografien er det kanskje ikkje så overraskande at ein finn få spor av open kritikk av styresmakter eller styresett. Derimot finst det ei kritisk haldning til individuelle representantar for styringssystemet, dvs. embetsmenn. For sjølv om framstillinga til ein viss grad reproducerer forholdet mellom embetsmann og undersått, prest og lærar, er det ikkje noka underdanig og audmjuk haldning til prestane Pillarviken uttrykkjer. Tvert imot vert mange av prestane omtala kritisk. Dette gjeld ikkje minst sokneprest Fietzens under Pillarviken sin første periode som skulehaldar i Vågå.³⁵ Pillarviken kritiserte Fietzens både på teologisk grunnlag og for arbeidet hans med den lokale skulen.

31 Pillarvikens sjølvbiografi. Personalialokalia 362–371. Statsarkivet i Trondheim.

32 Hagemann 1992: 32

33 Hagemann 1992: 25

34 Brev frå Hans Hansson Pillarviken til Engebret Hougen, datert 24. mai 1856. Personalialokalia 362–371. Statsarkivet i Trondheim.

35 Pillarvikens sjølvbiografi. Personalialokalia 362–371. Statsarkivet i Trondheim.

Etter Pillarviken si skildring stod Fietzens for ein type rasjonalistisk teologi som han i første omgang let seg påverka av, men som han i ettertid tok avstand frå. Dessutan mangla presten, etter Pillarviken si oppfatning, initiativ i skulesaker. Han fekk ikkje noko råd for korleis han skulle leggje opp undervisninga, og ettersom han som skulehaldar verken fekk ros eller ris for undervisninga si, synest Pillarviken å ane ei viss likesæle frå Fietzens si side i denne saka.

Den type kritikk som Pillarviken framfører mot Fietzens, kan få ein til å tenkje på element i den tradisjonelle bondemotstanden som allmugen ytte mot maktutøvinga til embetsmenn. Eit sentralt moment i denne motstanden var nettopp kritikk av den enkelte embetsmann si individuelle embetsutøving, utan at kritikken inneheld meir allmenne drag som kunne utløyse sanksjonar frå statsmakta. Men sjølvbiografien er skriven i 1850-åra, i ein periode der ein annan politisk kultur enn den som kjenneteikna einveldet, hadde gjort seg gjeldande ei tid. Det synest også klart at kritikken til Pillarviken først og fremst hadde som utgangspunkt meir personlege forventningar til relasjonen prest–skulehaldar. Dette kjem tydeleg fram i den positive omtalen av sokneprest Didrik Hegermann Schnitler (1761–1830) i Fron, der Pillarviken var skulehaldar i ei rekkje år på 1820-talet. Slik omtalar Pillarviken forholdet til Schnitler i sjølvbiografien:³⁶

Schnitler var ikke allene en ivrig og nidkjær præst, men og en alvorlig Christen. Ved jevnlig Samtaler med denne gudfrygtige og alvorlige Mand blev jeg mere befestet i min Christendom, og ligeledes modtog jeg af ham mangt et Vink til Lettelse og Forbedring ved mine Skolearbeide.

Det verkar i det heile som det nettopp er denne kombinasjonen av skuleinteresse og viljen hos prestane til å delta i eit meir personleg rom saman med skulehaldaren som er sjøve kriteria for ein god prest hos Pillarviken. Pillarviken ønskte både personleg, religiøs og fagleg stadfesting hos prestane. Kravet til personleg involvering hos prestane kunne vere noko som utfordra den distansen som tradisjonelt låg i embetsmannsrolla og relasjonen mellom embetsmann og undersått. Det personlege rommet der representantar for ulike kulturar stod ansikt til ansikt overfor kvarandre vil nettopp vere eit sentralt rom eller ein arena innanfor det som Pratt har kalla kontaktsone.

36 Pillarvikens sjølvbiografi. Personalialokaliala s. 362–371. Statsarkivet i Trondheim.

Men den store vekta Pillarviken legg på den personlege relasjonen til presten, kan òg peike mot ei individualiserande maktform – eller maktteknikk – som den franske filosofen Michel Foucault knytte til det kristne pastoratet.³⁷ Denne maktforma kjem best til uttrykk i det kristne biletspråket om hyrdingen og fåreflokken. Føresetnaden for denne maktutøvinga var at hyrdingen måtte ha kunnskap om tilstanden til fåra han skulle leie, og undersøking og leiing av samvitet til den enkelte stod her sentralt.³⁸ I si opphavlege form var denne maktteknikken knytt til kristendommen og kyrkja, men etter Foucault si forståing, overtok staten denne forma for maktutøving etter kvart som den statlege styringa gjekk over frå å kontrollere geografiske område til i større grad å råde over menneske.³⁹ Den type hyrdingsmakt som vi kanskje ser spor av i sjølvbiografien til Pillarviken, kjem tilsynelatande først og fremst til uttrykk innanfor ein kristen og kyrkjeleg kontekst, der det personlege autoritetsforholdet til ulike prestar var avgjerande for hovudpersonen. Som kjent var likevel presten – som embetsmann – statsmakta sin mann i lokalsamfunnet, og forstått innanfor rammene av hyrdingsmakta ville ikkje dei fortrulege samtalane mellom prest og skulehaldar som Pillarviken fortel om, nødvendigvis overskride tradisjonelle roller i samfunnet. Tvert imot kan dei seiast å stadfeste den etablerte relasjonen mellom embetsmann og undersått, sjølv om formene til makta hadde endra seg. Med den inderleggjeringa av truslivet som pietismen representerte frå 1700-talet av, er det all grunn til å tru at hyrdingsmakta styrka si samfunnsbetydning.⁴⁰ Ein kan sei at kontaktsona ikkje lenger utelukkande var knytt til eit sosialt møte – eller ein tekst, men meir og meir kom til å verte innskriven i det indre livet til kvart einskild menneske.

Framstillinga i sjølvbiografien viser i alle høve ganske klart at Pillarviken ikkje berre passivt reproduserte maktforholda mellom embetsmannen og bonden, presten og skulehaldaren, men at han var i stand til å vurdere presten kritisk både når det gjaldt embetsutøving, religiøs ståstad og personlegdom, i alle fall i ettertid. På kva grunnlag kunne han gjennomføre slike vurderingar? Då han skreiv sjølvbiografien kring midten av 1850-talet, hadde han personleg røynsle med ei rekkje prestar gjennom sitt virke som skulehaldar gjennom eit langt liv. I tillegg hadde han gjennom

37 Foucault 2002: 75 ff.

38 Foucault: 2002: 90 f.

39 Bjerkås 2017: 233

40 Viken 2017: 173 f.

sjølvstudium og kontakt med ressurssterke aktørar kring skulemiljøet i Vågå, både embetsmenn og andre, tileigna seg ein kulturelle kapital som gjorde han i stand til å føreta kompetente vurderingar av embetsmenn og embetsmannskulturen.

Men Pillarviken sine sosiokulturelle ressursar var ikkje berre henta ovanfrå, frå embetsmannskulturen. Ein gong tidleg i karrieren som skulehaldar hadde han opplevd ei religiøs omvending med utgangspunkt i haugianismen, på eit tidspunkt då denne rørsle framleis må karakteriserast som ei utprega lekmannsrørsle.⁴¹ Pillarviken sine reaksjonar i ettertid på presten Fietzens rasjonalistiske kristendomsforståing må truleg sjåast på denne bakgrunnen. Haugianismen på 1820-talet kunne framleis representere eit kritisk og sjølvstendig blikk på ulike teologiske drag i statskyrkja, noko som gav Pillarviken ein sjølvstendig ståstad overfor dei lokale prestane. Samstundes innebar omvendinga at Pillarviken braut med sentrale delar av den folkelege bygdekulturen. I sjølvbiografien skildrar han den religiøse og moralske tilstanden sin før han vende om.⁴²

Da Religion og Christendom blev mig mere ligegyldig saa hendroges jeg til letsindige Selskaber og deeltog i Svir og forlystelser, og blev ikke saa sjelden beruset uagtet jeg bagefter derfor udstod sande helved qvaler. I saadanne Selskaber saa blev jeg som oftes overøst med Berømmelser og Lovtaler for min Lærdom og skjønne Egenskaber, og Svir og saadanne Selskaber, hørte den Tid ofte paa mange Steder til dagens Orden. Og uagtet jeg imellem længe holdt mig fra og skyede saadanne Selskaber og følte bitre Selv bebredelser derfor saa var jeg længe ikke istand til ganske at løsrive mig derfra.

Også den litterære verksemda hans var i denne perioden ein integrert del av bygdelivet:⁴³

Mine forfatterskaber antog da ogsaa en ganske anden Caracteer end forhen. Jeg lod mig lure til at digte kjærligheds Viser for skuffede Piger, jeg digtede Drikkeviser, jeg skrev Satyrer og meget saadant som med rette burde ansees som en Skamflæk paa enhver som ikkun vilde kaldes med det Christne Navn.

Den religiøse omvendinga på haugiansk grunnlag, som hos Pillarviken vert framstilt som ei tilbakevending til barnetrua, skulle såleis kome til å avskjere Pillarviken frå delar av den folkelege bygdekulturen han før hadde

41 Hougen 1940: 354

42 Pillarvikens sjølvbiografi. Personalialokalialia 362–371. Statsarkivet i Trondheim.

43 Pillarvikens sjølvbiografi. Personalialokalialia 362–371. Statsarkivet i Trondheim.

delteke aktivt i. Samstundes innebar den religiøse utviklinga – i alle fall på kort sikt – at han også kom til å ha eit noko anna religiøst grunnlag enn embetskyrkja. Den religiøse utviklinga stadfesta og forsterka på denne måten mellomposisjonen hans i lokalsamfunnet, mellom bondekultur og embetsmannskultur. Ein må likevel ikkje overdrive den sjølvstendige posisjonen til skulehaldaren. Pillarviken si interesse for ein bokleg kultur som hadde sitt opphav i embetsmannskulturen, må i hovudsak forståast som ei stadfesting av statusen til denne kulturen. Sjølv om Pillarviken kunne kritisere og avvise delar av denne kulturen, t.d. slik den tok seg uttrykk gjennom ein rasjonalistisk kristendomsforståing, kunne han ikkje kritisere eller avvise kulturen i seg sjølv. Innanfor det domenet han sjølv virka, dvs. skule og bokleg lærdom, var han tvert imot avhengig av stadfesting frå representantar frå embetsmannsmiljøet, i første rekkje prestane. Dette illustrerer eit viktig poeng hos Pratt, at dei underordna gruppene ikkje kunne kontrollere sjølve innhaldet i den dominerande kulturen, men dei kunne forhalde seg til den hegemoniske kulturen på ein selektiv måte.⁴⁴

Janusandletet til meklaren i ei kontaktzone

Mellomposisjonen til meklarrolla fører med seg ei viss tvitydigheit i forhold til dei to kulturane som meklarane bind saman eller formidlar mellom. Ein talar gjerne om Janus-andletet til meklarane som eit bilete på korleis dei på same tid vender seg i to retningar kulturelt sett.⁴⁵ Dette kan både innebere konflikter og føre til at meklaren sin status til ulike tider vekslar innanfor ulike grupperingar. Pillarviken fortel sjølv korleis han vart rosa for lærdommen sin av allmugen tidleg i karrieren sin, noko som viser at trekk ved elitekulturen hadde klangbotn i bondesamfunnet.⁴⁶ Då han oppretta fastskulen sin i Sel, etter impulsar og personleg støtte frå presten Krag, vende dei lokale bøndene seg imot han. Årsaka var sjølv sagt økonomisk, at bøndene måtte betale for skuletiltaket. I sjølvbiografien fortel han korleis han «har været heel stedmoderlig behandlet av Sells Almue», og han viser også til manglande innbetalingar frå bondesamfunnet som årsak til at han gav opp fastskulen sin i Sel.⁴⁷ Då Pillarviken sende sjølvbiografien sin til Engebret

44 Pratt 1991: 35

45 Lindquist 2015

46 Jf. «synketeorien» til Peter Burke, dvs. at element frå elitekulturen gradvis «sank» ned til folkekulturen. Burke 2009: 94 ff.

47 Pillarvikens sjølvbiografi. Personalialokalialia 362–371. Statsarkivet i Trondheim.

Hougen, med håp om at Hougen kunne få publisert teksten, uttalte han i eit følgjebrev: «kunde der gives Leilighed til at Sellsværingerne i Fortællingen kunde faae en og anden Snert, saa synes jeg at jeg vilde gjerne unde dem det». ⁴⁸ Samstundes, sett i forhold til den andre kulturelle polen, har vi sett at Pillarviken kunne ha eit svært så vekslende forhold til ulike prestar.

Den tvitydige kulturelle karakteren til skulehaldaren kunne også observerast av utanforståande som kroppslege og språklege uttrykk. I *Høifjeldsbilleder* gir Peter Chr. Asbjørnsen følgjande skildring av ein skulehaldar: ⁴⁹

Hans utseende og vesen gjorde ikke noe udelt behagelig inntrykk. Fjellbondens vitebegjærlighet og likefremme, naive spørsmål var her blitt til påtrengende, halvdannet spørresyke; og for hvert spørsmål han kom med, så han seg omkring som han stod midt iblant «den usæbede ungdom» i Vågå. Han snurpet sammen munnen med et smil som spurte: «Er det ikke godt sagt? Å jo, jeg kan nok føle slike folk på tennene!» En flom av nærgående spørsmål veltet ut over oss, alt i en oppstyltet efterligning av foreldet boksprog, men inn imellom plumpet uforvarende djerpe ord og vendinger fra Gudbrandsdal-målet.

Sjølv om Asbjørnsen nyttar eit fiktivt namn på skulehaldaren, var verken Pillarviken sjølv eller vennane hans i tvil om kven modellen for denne skildringa var: skulehaldaren Hans Hansson Pillarviken, som Asbjørnsen hadde møtt fleire gonger på sine ferder til Gudbrandsdalen. I skildringa av skulehaldaren fangar Asbjørnsen opp nettopp den kulturelle hybriditeten som må ha kjenneteikna ein meklar i ein mellomposisjon mellom den lærde embetsmannskulturen og bondekulturen. For ein som sjølv var tydeleg forankra i embetsmannskulturen, samstundes som han hadde god kjennskap til bondekulturen, må denne kulturelle tvitydigheita ha vore tydeleg for Asbjørnsen. I framstillinga til Asbjørnsen vert denne dualiteten ikkje berre knytt til spørsmålet om lærdom og kunnskap, men kjem direkte til uttrykk i språkføring og kroppsleg haldning. Til mellomposisjonen og meklarrolla til Pillarviken høyrer det såleis ein særmerkt habitus, der den kroppsleggjorde kulturelle kapitalen (eller snarare mangelen på ein slik) inngår som ein vesentleg komponent, for å tale i bourdieuske vendingar. ⁵⁰ Denne samansette habitusen til Pillarviken, som trekkjer på element både

48 Brev frå Hans Hansson Pillarviken til Engebret Hougen, datert 20. september 1857. Personalialokalia 362–371. Statsarkivet i Trondheim.

49 Asbjørnsen & Borchgrevink 1995: 179 ff.

50 Bourdieu 2006: 8

frå elitekulturen og den lokale bondekulturen, illustrerer såleis korleis ein person i seg sjølv kan utgjere ei kontaktsone mellom to kulturar.

Skulehaldaren i ei brytingstid

Verda til Hans Hansson Pillarviken var ikkje berre lokal, avgrensa til bygdemiljøet i Vågå og Nord-Gudbrandsdalen. Det dynamiske miljøet han var ein del av i Vågå på 1830- og 1840-talet, gjorde at han kom til å få kontaktar vidt omkring.⁵¹ Den nye generasjonen skulehaldarar – representert ved Hougen-brørne i Vågå – hadde heilt andre moglegheiter både til fagleg utvikling og sosial mobilitet enn eldre omgangsskulelærarar. Med økonomisk og personleg støtte frå presten Krag kom alle dei tre Hougen-brørne til å få seminarutdanning i Klæbu tidleg i 1840-åra.⁵² Alle saman forlet Gudbrandsdalen og fekk til dels sentrale lærarstillingar på Austlandet. Engebret Hougen – som Pillarviken overlet sjølvbiografien sin til – vart lærar ved *Fredrikstad Borger- og Realskole*, før han midt på 1850-talet tok til som styrar ved *Den høiere Allmueskole* i Nes på Hedemark. Engebret Hougen var som tidlegare nemnt sentral i organiseringsarbeidet til lærarane som skaut fart kring 1850.⁵³ Gjennom kontakten med desse tidlegare sambygdingane sine fekk Pillarviken tilgang på eit nettverk som var viktig i denne dynamiske perioden i historia til lærarane som yrkesgruppe. Pillarviken deltok sjølv på stiftslærarmøtet på Hamar i 1857, same året som han sende sjølvbiografien sin til Engebret Hougen.⁵⁴ Ved dette høvet fekk Pillarviken til og med møte sjølvaste Ole Vig.

Forholdet mellom presten Krag og dei lokale skulehaldarane i Vågå, i første rekkje Pillarviken og Hougen-brørne, må karakteriserast som personlege relasjonar av vertikal karakter, eller det ein gjerne kallar patron-klient-relasjonar. Denne type relasjonar vaks fram i ein sektor av samfunnet som var kjenne-teikna av låg organiserings- og institusjonaliseringsgrad. Fleire faktorar medverka til å endre denne situasjonen på 1840- og 1850-talet. Etableringa av stiftsseminara i 1830-åra markerte ei tydeleg kompetanseheving for lærarane, og frå slutten av 1840-åra medverka både organiseringa av lærarane og framveksten av ein rik flora av fagskrifter for skulen og lærgjerninga til å

51 Hougen, Fredrik: «På seminar og almueskole for hundred år siden». Upublisert og udatert manus som også inneheld avskrift av diverse brev. Hougen, Poul: «Skoleinspektør Poul Hougens optegnelser og erindringer». Upublisert og udatert manus. Norddalsarkivet, Vågå.

52 Arvesen 1916: 93

53 Hagemann 1992: 25

54 Hougen 1940: 404

styrke identiteten til lærarane i allmugeskulen. Horisontale band innanfor lærarlauget kom til å få større tyngd, og etter kvart kom desse til å erstatte den etablerte relasjonen mellom lærar og prest. Men dei vertikale relasjonane forsvann ikkje, men kom til å få ein meir upersonleg karakter etter kvart som skulen vart underkasta eit meir utprega byråkratisk styre.

Trass i dei store og grunnleggjande endringane som kasta om på allmugeskulen i tiåra kring midten av 1800-talet, kom skulen framleis til å romme møte mellom to kulturar. Skulen heldt fram med å vere ei kontaktsone, men under heilt andre vilkår enn tidlegare. Ein kan seie at kontaktsona fekk ein ny konfigurasjon i takt med omveltingane. Aukande institusjonalisering og byråkratisering utvida kontaktsona, samstundes som dei upersonlege relasjonane i skulebyråkratiet gradvis trengde bort dei personlege relasjonane av den typen vi har sett Pillarviken og Hougen-brørne i Vågå var ein del av på 1830- og 1840-talet. Presten si rolle i skulevesenet vart då også svekka mot slutten av 1800-talet, sjølv om kyrkja framleis heldt si hand over skulen. Derimot styrka skulehaldarane si stilling både med omsyn til kompetanse, økonomi og status. Sjølv om aukande mobilitet i mange tilfelle gjorde banda til bygda lausare, gjorde statushevinga at læraren tok ei meir naturleg leiarrolle i bygdesamfunnet frå midten av hundreåret. Ikkje minst gjaldt dette innanfor det blømande foreiningslivet på bygdene.⁵⁵ Læraren si tid som bygdehovding var komen. I denne rolla kom han framleis i lang tid til å vere ein viktig meklar mellom to kulturar på landsbygda i Noreg, innanfor det ein med Mary Louise Pratt kan kalle ei kontaktsone.

Forfatarbiografi

Harald J. Krøvel er høgskulelektor i historie ved Historisk institutt, Høgskulen i Volda. Han har publisert bøker og artiklar innanfor mikrohistorie, lokal- og regionalhistorie. Faglege interesseområde er norsk utdanningshistorie og sosial- og kulturhistorie på 1800-talet.

Litteratur

- Arvesen, O. (1916). *Vaagaa-presten. Folkeopdrageren, provst Hans Peter Schnitler Krag og hans samtid. Et livsbillede fra 30–40-aarene*. J. W. Cappelens Forlag.
- Asbjørnsen, P. & Borchgrevink, R. (1995). *Norske huldreeventyr og folkesagn*. Aschehoug.

- Bjerkås, T. (2017). «Christendom henhører ikke til udvortes Tvang». Kirketuktens avskaffelse og enevellets styringsmentalitet. I T. Bjerkås & K. Dørum (Red.), *Eneveldet før undergangen. Politisk kultur i Norge 1660–1814* (s. 218–245). Scandinavian Academic Press.
- Bourdieu, P. (2006). Kapitalens former. *Agora. Journal for metafysisk spekulasjon*, 24(1–2), 5–26. <https://doi.org/10.18261/ISSN1500-1571-2006-01-02-02>
- Burke, P. (2009). *Popular Culture in early modern Europe*. Ashgate.
- Fet, J. (1995). *Lesande bønder. Litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840*. Universitetsforlaget.
- Fet, J. (2003). *Skrivande bønder. Skrifkultur på Nord-Vestlandet 1600–1850*. Det Norske Samlaget.
- Foucault, M. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Cappelen Akademisk Forlag.
- Gimnes, S. (1998). *Sjølviografiar. Skrift, fiksjon og liv*. Det Norske Samlaget.
- Hagemann, G. (1992). *Skolefolk. Lærernes historie i Norge*. Ad Notam Gyldendal.
- Hougen, F. (1940). Omgangsskolehaldaren Hans Hansen Pillarviken og heimbygda hans. *Edda*, XL, s. 337–423.
- Hyvik, J. J. (2016). *Tokulturlæra i norsk historie*. Det Norske Samlaget.
- Kondrup, J. (1982). *Levned og tolkninger. Studier i nordisk selvbiografi*. Odense Universitetsforlag.
- Liljewall, B. (2002). 'Self-written lives' or why did peasants write Autobiographies? I K.-J. Lorenzen-Schmidt & B. Poulsen (Red.), *Writing peasants. Studies on peasant literacy in early modern Northern Europe* (s. 210–238). Landbohistorisk selskab.
- Lindquist, J. (2015). Brokers and brokerage, anthropology of. I J. D. Wright (Red.), *International Encyclopedia of Social and Behavioral Science*, vol. 2 (s. 870–874). Elsevier.
- Molland, E. (1979). *Norges kirkehistorie i det 19. århundre*. Bind 1. Gyldendal Norsk Forlag.
- Pratt, M. L. (1991). Arts of the Contact Zone. *Profession*, 33–40.
- Rian, Ø. (2003). *Embetsstanden i dansketida*. Det Norske Samlaget.
- Seip, J. A. (2010). *Utsikt over Norges historie. Tidsrommet 1814 – ca. 1860* (2. opplag, 3. utg.). Gyldendal.
- Sørensen, Ø. (2001). *Kampen om Norges sjel. 1770–1905. Norsk idehistorie, bind III*. Aschehoug.
- Thuen, H. (2017). *Den norske skolen. Utdanningssystemets historie*. Abstrakt forlag AS.
- Viken, Ø. I. (2017). Den eineveldige talarstolen. I T. Bjerkås & K. Dørum, (Red.), *Eneveldet før undergangen. Politisk kultur i Norge 1660–1814* (s. 153–186). Scandinavian Academic Press.
- Wolf, E. R. (1956). Aspects of group relations in a complex society: Mexico. *American Anthropologist*, 58(6), 1065–1078.

Kjelder

- Digitalarkivet. (1801). *Folketeljinga for Vågå prestegjeld*. Henta frå <http://digitalarkivet.no>
- Plakat og nærmere anordning angående skolene på landet i Norge [De kirkelige arkiver ved Norsk Lærerakademi]. (1741). § 5. Henta frå <http://www.fagsider.org/kirkehistorie/lover/indexlover.htm>
- Hougen, F. (u.d.). *På seminar og almueskole for hundre år siden*. [Upubliseret manus og brevavskrifter]. Norddalsarkivet, Vågå.
- Hougen, P. (u.d.). *Skoleinspektør Poul Hougens optegnelser og erindringer*. [Upubliseret manus]. Norddalsarkivet, Vågå.
- Pillarviken, H. H. (u.d.). *Sjølviografisk skisse og brevsamling*. [Personalialokalialia 362–371]. Statsarkivet i Trondheim.